

Viðmerking:

Er Landsbankin sentralbanki?

Jørn Astrup Hansen ger í grein 13. apríl allýsing av hugtaki- num *sentralbanki*, sum stovnur, ið gevur út mynt- og seðil- pening. Av tí at landsbankin ikki hevur mynt- og seðla- pressu kann hann ikki virka sum myndugleiki í pengapol- itiskum viðurskiftum. Tí eigur stovnurin at vera niðurlagdur og uppgáurnar hjá honum at verða fluttar til privatu pening- astovnnarar at røkja. Hetta er høvuðsboðskapin hjá Astrup Hansen. Niðurstøðurnar byggja á grundgevingar, sum vendar eru á høvdi og á mangl- andi skil fyri, hvat hugtakið *sentralbanki* fævnir um.

Hvat er ein sentralbanki? Í søguligum høpi hevur eina- rættur til mynt- og seðlágúvu verio ein týðandi pengapolitisk og symbolsk uppgáva, sum sentralbankar hava staðið fyri. Men her er talan um eina út av nøgnum uppgávum, og sum seinnu árinu hevur fingið minni og minni týðning, samanborið við aðrar uppgávir. Hendan gongdin er m.a. týðilig í EU- londum. Gangi út frá, at Astrup Hansen, um so er, at Danmark fer við í EURO-samgonguna, framvegis roknar Danmarks Nationalbank sum sentral- banka.

Undir seinna heimsbardaga gav ein stovnur, mannaður av amtmanninum og limum úr løgtingum, út pengaseðlar í Føroyum. Seðlarnir blivu prentaðir í Gamla Bókhandli. Sambært allýsingini hjá Astrup Hansen av, hvat ein sentral- banki er fyri ein stóð, so hava føroyingar tískil havt Gamla Bókhandil sum egnan sentral- banka í nokur ár.

Eyðkenni við sentralbanka- num er, at talan er um stovn, ið er óheftur av politiskum og vinnuligum seráhugamálum, og sum hevur serligar heimildir til at nýta amboð, ið kunnu ávirka figgjarkervið.

Høvuðsmál sentralbankans er ikki, eins og tað er fyri vinn- uligar peningastovnar, at skapa so stóran profit sum møgult, men at røkja samfelagsbúskap- arljg áhugamál.

Í summum londum hevur sentralbankin fingið sterkar formligar heimildir til at gera seg galdandi, í øðrum londum veikari. Tað, sum tó gongur aftur og aftur í sentralbanka- lóggávum, er, at amboðini, ið eru til taks, skulu nýttast fyri at røkka málum um javna bú- skapargongd og tryggum og

smidligum figgjarkervi.

Vanligt hevur verið, at stovn- urin hevur verið tryggjaður mótsøðuføri til at standa í móti hørðum trýsti frá figgjjarstovn- unum á marknaðinum. Eisini hevur verið vanligt, at sentral- bankin hevur verið tryggjaður amboð at nýta ímóti ábyrgdar- leysum stjórnum, tá ið hesar - sum dømini eru nógv um - royna at vinna eitt komandi val, við at seta meiri ferð á búskap- in enn gott er við ekspansivum figgjarpolitikki. Sentralbankin hevur vent sær móti hesum við kontraktivum pengapolitikki, herundir við ikki at geva stjórn- um møguleika til at figgja undirskot við lagaligari figging úr sentralbankanum.

Sentralbankar hava við hes- um virkað sum eitt slag av and- vekt móti stuttíðarárhugamál- um hjá ábyrgdarleysum figg- jarpolitiskum myndugleikum - tvs. stjórn og meiriluta á lóg- gávutingi. Her í liggur týðandi munur millum tøvrin hjá Fø- royum og eitt nú Bornholm á einum sentralbankastovni. Tí mær vitandi finnst ikki lóggáv- umyndugleiki á Bornholm, sum eins og Føroya Løgting, hevur vald til við *lóg* at sam- týkkja vavi á útreiðslum og inntøkum á lokalar figgjarlóg.

Amboðini Sentralbankar hava roynt at rættvísgjørt tilveru sína við til- tøkingum, út pengaseðlar í Føroyum. Seðlarnir blivu prentaðir í Gamla Bókhandli. Sambært allýsingini hjá Astrup Hansen av, hvat ein sentral- banki er fyri ein stóð, so hava føroyingar tískil havt Gamla Bókhandil sum egnan sentral- banka í nokur ár.

Eyðkenni við sentralbanka- num er, at talan er um stovn,

ið er óheftur av politiskum og vinnuligum seráhugamálum,

og sum hevur serligar heimildir til at nýta amboð, ið kunnu ávirka figgjarkervið.

Høvuðsmál sentralbankans er ikki, eins og tað er fyri vinn- uligar peningastovnar, at skapa so stóran profit sum møgult, men at røkja samfelagsbúskap- arljg áhugamál.

Í summum londum hevur sentralbankin fingið sterkar formligar heimildir til at gera seg galdandi, í øðrum londum veikari. Tað, sum tó gongur

aftur og aftur í sentralbanka- lóggávum, er, at amboðini, ið eru til taks, skulu nýttast fyri at røkka málum um javna bú- skapargongd og tryggum og

is og útlendis figgjjarstovnar

- at veita ráðgeving, hagtøl og búskapargreiningar fyri polit- isku myndugleikarnar
- at menna figgjarkervið við nýggjum marknaðum, eitt nú við at byggja upp marknaðir fyri stutt og long lánsbrøv og partabrøv
- at virka sum „lender of last resort“, tá ið figgjjarstovnar høvdu bundið pening í útlán yvir evni.

Hesar uppgáurnar, sum sen- tralbankar hava staðið fyri, hava samstundis verið karnur um týðningarmiklastu amboð- ini hjá teimum.

Ymist hevur tó verið, hvussu sentralbankar í ymsum londum hava raðfest málsetningar sín- ar. Danmarks Nationalbank hevur t.d ikki lagt so stóra orku í at byggja upp láns- og parta- brævamarknaðir - og als ikki í Føroyum, sum í mun til Dan- mark hevur havt ein ógvuliga undirmentan infrastruktúr á hesum øki. Nationalbankin hevur ikki mett hetta vera neyðugt í Danmark, tí hesin infrastruktúrur hevur verið hampuliga væl mentur. Støðan hevur verið ein onnur í øðrum minni londum; eitt nú í oyggi- alondum sum Malta og Íslandi, har sentralbankarnir í 80-unum nýttu nógvu orku upp á at byggja upp ymiskar tættir av lánsbræva- og partabræva- marknaðunum.

Uppgáurnar, sum sentral- bankarnir leggja seg eftir at loysa, hava av náttúrligum áv- um samband við tað menning- arstøði, sum galdandi er í ein- stöku londunum. Sjálvandi! Og sjálvandi gera slík viðurskifti seg eisini galdandi fyri tær uppgávir, sum leiðsla lands- bankans setir sær fyri at loysa í hesum tíðum viðvíkjandi fø- roykska figgjarkervinum.

Er landsbankin sentralbanki?

Ja! Í minari verð, eingin ivi um tað. Tað hevur í longu politisku

viðgerðini síðan 1940 av lands- bankamálinum alla tíðina verið ætlanin, at landsbankin skuldi virka sum sentralbankastovnur. Og hyggja vit eftir teimum uppgávum, sum vanliga eyð- kenna sentralbankavirksemi, so er landsbankin longu virkin á fleiri týðandi og viðkomandi økjum.

Nakað annað er so tað, at støðan í Føroyum er heldur flókt í mun til onnur lond, tí nakrar av uppgávunum, sum

eyðkenna sentralbankavirk- semi ikki liggja hjá landsbank- anum, men hjá øðrum aktør- um. Aðrir stovnar sum gera seg galdandi eru t.d.:

- Elektron*, sum røkir clear- ingsuppgávir fyri peninga- stovnnarar,
- Ríkisumboðið* hvørs banka- deild stendur fyri praktiskari umsiting av seðlaumfarinum og
- Danmarks Nationalbank*, sum á ávisum økjum røkir yv- irskipaðar uppgávir fyri alt Danmarkar ríki.

Hertil hevur lóggávuvald okk- ara aftrað seg við at geva lands- bankanum amboð, sum hava verið vanlig í øðrum londum; partvíst tí at lobbyvirksemið hjá peningstovnunum var stórt móti at geva landsbankanum myndugleikaforleika í tíðar- skeiðnum 1977-92, tá ið lands- bankalógin stóð á politisku dagsskránni og partvíst tí, at lóggávuvald okkara ikki vildi koma sær í óføri við at lóggeva á økjum, har ivi var um lóg- gávukompetensuna, seð í mun til ríkisrættarligu stöðu Føroya.

Hyggja vit eftir nøkrum av teimum amboðum, sum sen- tralbankar í øðrum londum hava havt møguleika at nýta fyri at ávirka atferðina hjá bankunum, so fevna hesi t.d. um rætt hjá sentralbankanum til

- at seta hámark fyri útláns- vøkstri hjá bankunum
- at áleggja bankunum at seta pening (við hvørt rentufrítt) í sentralbankan - hetta fyri at minka um útlánsorku teirra
- at krevja hægri ella lægri mark fyri, hvussu stóran part av aktiv-massuni hjá banku- num, ið skuldi vera líkvið (tvs. ikki bundin í útlán)

- at áleggja bankunum *ikk*i at fremja ágangandi marknaðar- føring av lántøkumøguleikum yvirfyri borgarum við ætlanum um húsabygging, bilkeypi v.m.
- at áleggja figgjarstovnunum upplýsingarskyldu - tó uttan at bróta bankaloyndiðomar - sum gera sentralbankan fíran fyri at gera hagtalsgrundaðar met- ingar av búskaparligu gongdini

Øll hesi amboð ávirka vinnu- ligu figgjjarstovnnarar og kapp- ingarstöðu teirra mótevgis sen- tralbankanum. Men endamálið hevur sjálvandi ikki verið, at tey skuldu nýttast fyri at geva sentralbankanum kappingar- fyrimunir mótevgis vinnuligu figgjarstovnunum. Endamálið

hevur verið - og er - at halda saman upp á eina búskaparliga heild.

Viðmerkingar Astrup Han- sen's um, at landsbankin skal kunna krevja inn hagtalsupp- lýsingar - sum annars bert eru partar av teimum upplýsingum, peningastovnar okkara í dag senda danska figgjareftirliti- num, og sum í aggregeraðum skapi verða sendir víðari til Danmarks Nationalbank, men ikki til landsbankan - eru løg- nar.

Hann førir fram, at lands- bankin ætlar „at pátage sig en tilsynslignende opgave“. Hetta sjónarmiðið er burturvið. Landsbankin ynskir, alt tað eg veit um, ikki detail-upplýsingar um atferð peningastovnana, men hagtalsupplýsingar á aggregeraðum stöði, sum ger tað møgult at fylgja við í bú- skapargongdini.

Er neyðugt við einum part- leysum myndugleika, sum kann gera seg galdandi innan figgjarkervi okkara?

Tann ráði marknaðarbúskapur- in, eyðkendur við, at myndug- leikar lata standa til, hvat so enn hendir í ymsu greinumum av búskapinum - sokallaði laissez-faire-politikkurin - hev- ur síðan dagar Adam Smith's - og eisini av hesum sama faðiri at búskaparfrøðini - verið hart- aður fyri ikki at vera samfel- agnum at gagni. Hann skapar grundarlag fyri afturvendandi kreppum. Nútímans hugsan millum búskaparfrøðingar fyri at bróta óndu ringrásina er, at marknaðarkreftirnar skulu sleppa at virka, men *innanfyri* ávisar karnar, myndugleikar- nir seta og halda eyga við.

Í hesum sambandi tykir mær, at argumentatiónin hjá Astrup Hansen er vend á høvd- ið. Samstundis sum hann gevur mær rætt í sjónarmiðinum um „at de private pengeinstitutter ikke kan have et overordnet ansvar for økonomien“, so meinar hann ikki, at landsbankin skal virka sum myndugleiki á økinum, tí landsbankin „ganske mangler de virkemidler, der kræves for at kunne føre økonomisk poli- tik“. Tí skulu uppgáurnar landsbankin røkir - serliga gjaldfórisrøkt og umsiting av lántøku fyri almenna sektorin - liggja hjá privatu pening- astovnunum.

Logikkurin hjá Astrup Han- sen er: Av tí at landsbankin er veikur - ov veikur, eitt nú mó- tevgis peningastovnunum - so tak lívið av honum.

Fyri at vísa konsistentan lo- gikk í tankagongd síni átti As- trup Hansen heldur at mælt til, at amboðini, landsbankin hev- ur, blivu styrkt.

Landsbanki ella ikki

Í minari verð er fyri so vítt líka mikið, um uppgávir lands- bankans liggja hjá einum stovni, sum eitur landsbankin ella ikki. Havi út frá fakligum sjónarmiðum einki í móti, at landsbankin verður niðurlagd- ur ... bara uppgáurnar hann røkir verða røktar til fullnar. Hetta gerst ikki við at leggja uppgáurnar yvir til pening- astovnnarar, tí hetta viðførir ov stóra konflikt millum vinnuligu áhugmál teirra og samfelags- ligu áhugamálini. Hetta eiga føroysku bankakreppurnar í 50-unum og 90-unum - eins og líknandi kreppur í øðrum lond- um - at hava lært okkum.

Skal landsbankin niðurleggi-

ast, so er antin neyðugt at stovna annan tilsvarandi stovn - og við hesum er helst onki vunnið - ella at leggja virksem- ið landsbankans beinleiðis undir figgjarmálaráðharran.

Landsbankin - ein demokratiskur stovnur

Landsbankin hoyrir sum lóg- arumsitingarfyrirbrigdi undir figgjarmálastýrið. Landsstýris- maðurin í figgjarmálum hevur rætt til at mæta á nevndarfund- um landsbankans, men hevur - eins og stjórn er í øðrum londum - ikki atkvøðurætt.

Nevnd landsbankans verður samansett av limum úr umsjón- arráði landsbankans. Limirnir í umsjónarráðnum verða valdir av portunum á arbeiðsmarkn- aðinum, herundir eisini privatu figgjarstovnunum, av lands- stýrinum. Demokratiski bygn- ðurin við umsjónarráði, nevnd og stjórn er fyri sentralbankar í øðrum londum.

Skal landsbankin beinleiðis gerast *partur* av figgjarmála- stýrinum, er neyðugt at niður- leggja nevnd og umsjónarráð landsbankans. Við hesum renna vit okkum í trupuleikar á ymsum økjum.

Fyri tað fyrsta er vandi fyri, at fakligu politiskt óheftu at- gerðir og tilráðingar lands- bankans verða undirlagdar teimum áhugamálum, sum til eina og hvørja tíð eru áhugamál hjá sitandi samgongu.

Í øðrum lagi er vandi fyri, at brot verður framt á tær reglur, sum í EU-høpi ganga undir heitunum „forboð móti mone- terari figging“ og „forboð móti atgongd hjá politiskum mynd- ugleikum til priviligeraða figg- ing“. Í hesum høpi er lógar- kravið um, at landskassin ikki hevur nettoskuld mótevgis landsbankanum ógvuliga stór- an týðning.

Her er talan um lóggávu, sum Danmark og EU-lond annars hava bundið seg til, og sum eisini er galdandi í sam- band við innlán og dráttarrætt landskassans í landsbankanum. Eitt týðningarmikið endamál við hesum er at tryggja, at tá - og um - kreppa tekur seg upp, so skulu stundir vera til at rætta upp á búskaparpolitikkinn, uttan at landskassin skal út á lán- marknaðin í skundi - við fylg- andi hørðum kreditortreytum. Her er lógargrundarlagið undir landsbankanum nútímans. Aft- urat hesum virkar hendan lóg- gáva sum ein „buffari“, sum gevur føroyska samfelagnum trygd fyri, at stundir verða til hjá politíkarum okkara at fremja neyðugar tillagingar undir konjunkturiðurgongd, uttan at hesar nýttast at raka so meint, sum vit sçu tað undir seinastu kreppuni.

Jonhard Eliassen

2 ár

Leygardagur 15. apríl 2000

ast, so er antin neyðugt at stovna annan tilsvarandi stovn - og við hesum er helst onki vunnið - ella at leggja virksem- ið landsbankans beinleiðis undir figgjarmálaráðharran.

Landsbankin - ein demokratiskur stovnur

Landsbankin hoyrir sum lóg- arumsitingarfyrirbrigdi undir figgjarmálastýrið. Landsstýris- maðurin í figgjarmálum hevur rætt til at mæta á nevndarfund- um landsbankans, men hevur - eins og stjórn er í øðrum londum - ikki atkvøðurætt.

Nevnd landsbankans verður samansett av limum úr umsjón- arráði landsbankans. Limirnir í umsjónarráðnum verða valdir av portunum á arbeiðsmarkn- aðinum, herundir eisini privatu figgjarstovnunum, av lands- stýrinum. Demokratiski bygn- ðurin við umsjónarráði, nevnd og stjórn er fyri sentralbankar í øðrum londum.

Skal landsbankin beinleiðis gerast *partur* av figgjarmála- stýrinum, er neyðugt at niður- leggja nevnd og umsjónarráð landsbankans. Við hesum renna vit okkum í trupuleikar á ymsum økjum.

Fyri tað fyrsta er vandi fyri, at fakligu politiskt óheftu at- gerðir og tilráðingar lands- bankans verða undirlagdar teimum áhugamálum, sum til eina og hvørja tíð eru áhugamál hjá sitandi samgongu.

Í øðrum lagi er vandi fyri, at brot verður framt á tær reglur, sum í EU-høpi ganga undir heitunum „forboð móti mone- terari figging“ og „forboð móti atgongd hjá politiskum mynd- ugleikum til priviligeraða figg- ing“. Í hesum høpi er lógar- kravið um, at landskassin ikki hevur nettoskuld mótevgis landsbankanum ógvuliga stór- an týðning.

Føroyar hava eina ta strangastu lógina móti pornografi í okkara parti av heiminum. Tá i> porno gjørdist frítt í Danmark seinast í 60- unum stó-u Føroyar eftir vi> eini strangari forbo>sparagraff, sum stavar frá 1930. Talan er um grein 234 í borgarligu revsilógini, sum setir forbo> fyri at almennakunnger>a og spre>a út pornografiskt tilfar.

Ta> er ein sannroynd, at hugbur>urin til kynslívi> er nógv broyttur seinastu 70 árin. Samstundis er ta> ein royndur lutur, at fólk hava fingi> óavmarka>a> atgongd til alskyns pornografiskt tilfár - í sjónvarpi og á alneti. Spurningurin er tí, um tí>in er farin frá gamla forbo>num.

Rullandi redaktiónin hjá Sosialinum hevur veri> í Eysturoynni og Streymoynni og spurt kiosk- og handilsfólk, hvat tey halda um ta> 70 ára gamla forbo>i> móti pornografi.

Lesi> mi>sí>urnar

Pornoforbo>i> 70 ár á baki

